

jene prilike, nima pomena, čuditi pa se moramo generalu Maistru, kako pravilno je položaj presojal ter silil na zasedbo Koroške, toda v začetku zaradi pomanjkanja vojaštva tega ni mogel storiti, pozneje pa ni smel. In tako je Malgaj s svojimi prostovoljci na lastno roko udaril v Mežisko dolino ter prodiral do Velikovca, vendar se je smatral pod Maistrovim poveljstvom, kateremu je pošiljal poročila in se ravnal po njegovih navodilih. Nemci pa so hitro opazili nezadostnost zasedbenih čet, na tihem so od vseh strani nabrali Volkswehr, ki je z veliko silo naše napadla ter jih v trdih bojih izrinila iz Koroške. Nato so med domačim prebivalstvom zabrisali vsako slovensko sled in ga tako zastrašili, da ameriški polkovnik Miles, ki ga je bil Wilson poslal po informacije v koroško obmejno ozemlje, ni videl takorekoč nobenih Slovencev. Čudil se je, ko je našel koroško ozemlje s Celovcem in Beljakom, kakor ga je naša delegacija v Parizu zahtevala, od nas nezasedeno, iz česar je sklepal, da mi sami ne mislimo resno na to ozemlje. Tako se je pojavil v Parizu, ki nam je bil v začetku povsem naklonjen, predlog, naj tvorijo mejo med Jugoslavijo in Avstrijo — Karavanke! Na bolje se je obrnil položaj šele 1919 po naši zmagoviti majski protiofenzivi, kjer je general Maister poveljeval labudskemu odredu ter prodril do Šent Pavla; vzporedno z njim je general Smiljanić dosegel Gosposveto in Celovec. Vkljub temu se naša diplomatska pozicija v Parizu ni dala več popolnoma popraviti; edino, kar so nam dali, je bil plebiscit, ki so nam ga naložili za Celov-

ško kotlino, katero so pa še v mnogih točkah v našo škodo prikrojili.

In zopet je bil general Maister tisti iniciator, ki je, čim so bile vojaške operacije končane, ustanovil (2. julija 1919) v Velikovcu Narodni svet, najprej za Podjuno, nato pa za vse plebiscitno ozemlje. Namen mu je bil, gmotno in moralno pomagati koroškemu Slovincem, ki so po zadnjih vojnih dogodkih silno trpeli, in jih pripravljati za srečen izid plebiscita. Poleg svojega vojaškega dela kot divizijski poveljnik je opravljal kot resnični (ne morda samo častni) predsednik posle Narodnega sveta, zasnoval široko razpredeno organizacijo, ji dal v polnem upoštevanju koroških posebnosti smer in vsebino in jo vodil skozi 15 mesecev po valovju sedaj kipečega, sedaj umirajočega narodnega razpoloženja, dokler ga ni sovražna diplomacija tik pred plebiscitom, da bi ji ne motil njenih računov, spravila z njegovim vojaštvom vred iz Koroške.

In tako se je završila koroška tragedija; njene rane so ostale skeleče do danes. Mesec dni nato nas je zadel drug, še hujši udarec v Rapallu. Vse to je generala Maistra, čegar energija je bila videti neizčrpna, upognilo. Leta 1923. je stopil bolehen v pokoj, pa tudi tedaj še ni miroval, ampak je kakor Cojz zbiral okoli sebe narodne delavce in mislil samo eno, kako bi našo severno mejo še trdneje priklenil k materi Jugoslaviji. In pisal je zgodovino našega prevrata, ki mu je bil sam centralna oseba, pisal, dokler mu ni, junaku in pesniku, smrt iztrgala peresa iz rok.

RUDOLF MAISTER — VOJANOV KOT PESNIK

JANKO GLASER

Slika generala Maistra bi bila pomanjkljiva in nepravilna, če bi videli v njem samo moža dejanja, ne pa obenem tudi moža besede in duha, če bi ob njem kot vojaku in organizatorju pozabili na ljubitelja duhovnih vrednot in iskatelja lepote, na zbiratelja knjig in pesnika.

Za Maistra kot zbiratelja knjig je značilno, da ni bil bibliofil tiste vrste, ki mu je knjiga samo mrtev predmet zbiranja; bil je bibliofil v najboljšem pomenu besede, zvezan s slovensko knjigo — katero edino je zbiral — z globoko in živo ljubeznijo tudi notranje, kajti bila mu je izraz naših kulturnih stremeljenj in videl je v njej eno najvažnejših in najzgovornejših prič tega, kar smo kot narod ustvarili. S tega vidika je izpopolnjeval svojo zbirko in jo izpopolnil v teku desetletij v eno največjih in najlepših zasebnih knjižnic na Slovenskem. Bogato je zastopano v tej knjižnici literarno delo vseh naših dob od Dalmatinove Biblije naprej, s posebno lepimi serijami naše revijalno časopisje, nahajamo pa v njej tudi dragocene redkosti, tako goriški rokopis iz l. 1551., roko-

pis Prešernovega Trioleta, razne bibliografsko neza-beležene izdaje (n. pr. mariborska izdaja Historije svete Genovefe iz l. 1800.) ter redki priložnostni tiski. Kakor je knjižnica bogata vsebinsko, tako se odlikuje tudi po lepi in skrbni opremitvi. Tudi v tem pogledu kaže, da je bil njen lastnik pravi in resničen bibliofil.

Literarno se je začel udejstvovati Maister že zgodaj. Kot četrtošolec je ustanovil in izdajal pisan dijaški list Inter nos, kot petošolec Večernico, že pred tem pa je iskal vstopa tudi v javnost, kakor priča listnica uredništva v Vrtecu 1889, str. 112, kjer beremo, da je »R. M. v K.« poslal listu pesem »Stari grad pri Ložu«. S spominskim spisom o babici »Pokopali smo jo« je v Vrtecu 1890, str. 101, doživel svoj prvi natis. Kot kadet na Dunaju je pod imenom Vuk Slavić pisal v celjsko Vesno ter obenem bil izreden član ljubljanske Zadruge, v kateri so se zbirali poznejši ustanovitelji slovenske moderne. V vrsto vidnejših naših pesnikov pa je stopil, ko se je l. 1898. kot Vojanov pojavil v Lj. Zvonu, kateremu je bil odslej kolikor toliko trajno sotrudnik. Poleg tega se je oglašal od časa do

časa tudi drugod, z mladinskimi pesnimi v Zvončku, s fantovskimi v Slovanu, pozneje v Literarni pratiki, med vojno v Straži, po prevratu v Mariborskem klopotcu in v Petruškovih Odmevih.

Kljub razmeroma dolgemu razdobju, ki leži med njegovimi prvimi in zadnjimi pesnimi, je obseg njegovega pesniškega dela skromen. Nikoli ni pisal mnogo in zdržema, njegovo literarno delo je nastajalo sporadično, morda bolj iz ljubezni literarnega uživalca ko iz notranje nujnosti, vendar pa se temu delu tudi nikoli ni popolnoma izneveril, kakor se ni izneveril ljubezni do knjige. Oboje je imelo skupen vir v njegovi ljubiteljski, s tenkočutnostjo esteta sprejemljivi in sprejemajoči naturi ter je v svojem jedru bilo isto: iskanje in kult lepote. Odtod močno poudarjeni esteticizem, ki se kaže v njegovi pesmi, bodisi, da je eklektična, kakor v Poezijah (1904), bodisi, da skuša kar najbolj izpiliti verz in izraz, kakor v Kitici mojih (1929).

S Poezijami, svojo prvo zbirko, ki jo je izdal kot tridesetletnik, Maister v našo liriko ni prinesel kaj bistveno novega. Dasi po letih skoraj sodobnik naše moderne, po svojih izraznih sredstvih ni postal modernist, ampak se je naslonil — razen na narodno pesem — v glavnem na prejšnjo generacijo. Bolj mu je ustrezala dognanost Gregorčičevega klasicizma in stvarnost Aškerčevega realizma ko oblikovno eksperimentiranje in simbolična nejasnost nove, v svojih početkih še neizčiščene struje. Zato imajo Poezije, čeprav izdane istega leta kakor Župančičeva Čez plan, metrično in slogovno z moderno le malo skupnega. Večja je sorodnost v vsebinskem in idejnem pogledu. Snovna in miselna sproščenost, nepriznavanje kakršnihkoli ozirov, spon in utesnitev, kar se — kot ekstrem — zlasti kaže v mešanju svetega s profanim, so značilnosti, ki mladega Maistra odločno približujejo modernim. Kakor pa so te značilnosti do neke mere brez dvoma izraz dobe, prav tako so brez dvoma v znatni meri tudi izraz pesnikove lastne osebnosti, njegove fantovske prešernosti, vojaške razposajenosti, vedrine njegovega značaja. Vedrina in lahkotnost dajeta osnovno obeležje Poezijam sploh; skoraj vse, kar je v njih značilnega, je vedra in lahkotna anakreontika, tako po vsebini kakor tudi po načinu, kako pesnik na svet in življenje gleda: z brezskrbnostjo se predaja njegovim lepotam in se jih veseli, njegove neprilike odpravlja na lahko, z dovtipom, s hudomušno satiro. Kjer izjemoma išče miselne poglobitve ali skuša pokazati življenje od tragične strani, kakor mestoma v epiki (Čudež, Golgota), je to v večji meri vpliv Aškerčev ko pesnikova lastna poteza.

Po izdaji Poezij je Vojanov za osem let skoraj popolnoma utihnil. V tem časovnem presledku je njegov pesniški obraz dobil bistveno druge, resnejše poteze. Ko se je l. 1912. oglasil nanovo, to ni bila več nekdanja anakreontika, ampak nova pesem, poglobljena v čuvstvu in tehtnejša po vsebini: pesem o domovini. Domovina, borba za njeno svobodo, ljubezen do njene kulture in lepote postanejo in ostanejo odslej vodilni motivi Maistrove poezije.

Predvsem borba za svobodo. V Matjaževem sonetu, ki je izšel v Ljub. Zvonu l. oktobra 1912, torej tik pred začetkom osvobodilnih balkanskih vojn, pesnik proroško poziva spečega narodnega junaka, naj vstane:

*Zdaj tvoj je dan — zavihti meč jeklen,
da se zarije v kri in dob zelen!*

V sonetu Mi (Lj. Zvon 1913) poznejši odločni borec in mož dejanja s trpkostjo ugotavlja, da Slovenec še vedno samo čaka Mesije, namesto da bi sam dvignil glavo in si pomagal.

Obenem, ko mu je tako pogled iz sedanjosti uprt v bodočnost, pa se pogloblja pesnik tudi v našo preteklost in iz intimne njegove ljubezni do stare slovenske knjige se mu oblikujejo romance z motivi iz Trubarjevih časov (Dobra letina — Lj. Zvon 1912, Pri belem medvedu in Dve maši — Slovan 1914).

Med vojno se narodna budnica predvojnih let umakne začasno vojaški pesmi, ki je po svojem osnovnem razpoloženju tožba po preliti »naši krvi« (Bojno znamenje — Slovan 1916), v času deklaracije pa z novo silo plane zopet na dan: kakor da hoče pesnik vsaj z besedo, dokler za dejanja čas še ni prišel, dati duška napetosti, s katero čaka usodnega in odločilnega trenutka.

*Bratje, v sedlo, vajeti v dlan:
Drava nas zove, Jadran rjove,
vranci naj skrešejo trde podkove,
bratje — naprej!*

Tako se končuje njegova politična poslanica, ki jo je — sebi in nam — napisal spomladi 1918 in jo kot Jugoslovansko himno objavil v mariborski Straži.

V novembru istega leta je besedo pretvoril v dejanje. Da Drava ni zvala zastonj, kakor je zastonj klical Jadran, je bila njegova zasluga. Vlogo osvoboditelja, v katero je l. 1912. pozival in budil kralja Matjaža, je sedaj prevzel sam.

Takrat za pesmi ni bilo časa.

Ko pa se je burna in bogata doba prevratnih dni in koroških bojev umirila, takrat se je znova oglasil Maister pesnik. Spomin na Malgaja, bridkost po Koroški, po Gospej Sveti, gnev nad krivičnimi mejniki, up v nov rod in nov svet — to so misli, ki mu polnijo srce in ki jim išče besede.

Organično se tej pesmi o naših narodnih pravicah pridružuje pesem o naši zemlji. Ko je pesnik iz samote, v katero se je iz borb in življenjskega hrupa v zadnjem desetletju umaknil, gledal na to zemljo in jo videl vso ožarjeno od lepote, je zapel o njej s plastiko in slikovitostjo, kakor je doslej njegova pesem ni poznala. Nov tip je ustvaril v naši pokrajinski liriki, ko je l. 1924. objavil svojo prvo pesem te vrste, Dolenjsko poletno noč. Mojstrsko je v njej izdelan vsak detajl, virtuožno in učinkovito je pesem zgrajena: slovo večernega solnca od gospodarjev in gospodinj, umerjeno in važno, kakor se solncu, gospodarjem in gospodinjam spodobi, nato v jarkem kontrastu — izraženem ne samo vsebinsko, ampak tudi metrično in slogovno — jezljivost nočnega čuvaja, ki kliče skozi vas in pregnanja fante-vasovalce, naposled

— zopet kot kontrast — tiha mesečna noč, v katero le še čriček poje sredi zorečih trt:

V mesečini iz gorice
béli se zaspano lice
zidanice.
Viničar že davno spi.
Le veseli striček čriček
še fantuje, piska, vriska
in pritiska:
Letos solnce žge za tri,
kar za tri, za trikrat tri,
Spet bo enkrat dober cviček.

Z enako ljubeznijo kakor Dolenjsko je ovekovečil Maister v svojih pesmih drugo vinorodno pokrajino naše zemlje, pokrajino, ki mu je bila posebno blizu in pri srcu: Slovenske gorice. Že ko je l. 1920. odpiral prvo slovensko umetniško razstavo v Mariboru, je izrazil željo, da bi lepota in poezija Slovenskih goric našla svojega poeta. In postal je poet te lepote in poezije sam. Kakor v slikoviti panorami nam njegova pesem prikazuje skrite čare te blagoslovljene zemlje: njene šume in trate, njene vinorodne griče z belimi hrami, cerkvami in kapelami —

in srebrne vitke ceste,
gladke poti in stezice
od svetnika do svetnice,
od svetnice do Trojice.

Veselo nad vso to lepoto prepevajo klopotci, a ko pride nedelja,

... k peti maši
vsi mejaši sveti naši
kakor orgle zabučijo:
Lenart moli mirno vase
skromno melodijo,
Barbara živahno kliče
svoje griče,
Rupert tre globoke base
in Trojica brez prestanka
vmes trijanka.

Čudovita simfonija, simfonija barv in zvokov obenem! Pesnik sam se opaja ob njej, kakor nikdar prej mu služi beseda, polna in zvonka, plastična in barvita. Sama od sebe mu poje pesem. Kakor da je v idilični poeziji naših vinogradov naposled našel to, kar je njegovemu vedremu duhu ustrezalo, kakor da je ta sorodnost in notranja skladnost nazadnje obudila v njem tisto besedo, ki jo je prej le jecljaje iskal: njegovo pravo, resnično pesniško besedo.

Sam se je dobro zavedal tega in ko je l. 1929. pripravil svojo drugo zbirko, Kitico mojih, da v njo zbere, kar je od svetovne vojne naprej napisal najboljšega, je za jedro te zbirke vzel baš pesmi o Dolenjski in Slovenskih goricah. Ob teh pesmih, ki jih je upravičeno smatral za svoje najboljše, je primerjal druge, jih sodil in izbiral. Slog, ki si ga je v teh pesmih ustvaril, mu je veljal — bi lahko rekli — za vzorec in po tem vzorcu je skušal preliti in na novo oblikovati tudi vse drugo, kar je v zbirko sprejel. Odtod velika jezikovna in oblikovna izbrušenost v Kitici mojih. Označuje jih plastična realitika izraza, nenavadno krepak ritem, markanten, kakor je bil

pesnik sam, prav tako pa tudi vsebinska enotnost in ubranost. Da plastiko izraza čimbolj stopnjuje, je pesnik pri svojih predelavah predvsem skušal zabrisane splošne pojme po možnosti izločiti in jih nadomestiti s konkretnimi. Najlepše se nam pokaže to na primeru, če pogledamo n. pr., kako je v romanci »Pri belem medvedu« označena gostilna v prvem, kako v zadnjem natisu. V prvem:

To vedelo ljudstvo je širom okrog,
da v Kempnu najboljši bil trtni je sok
v gostilni pri belem medvedu
za tremi kostanji.

V zadnjem:

Meščanje in cehi, pisar in župan
so vedeli, da se najboljši mozlan
od roda do roda že toči
»Pri belem medvedu«.

Vse izpremembe — tam »ljudstvo širom okrog«, tu »meščanje in cehi, pisar in župan«, tam »trtni sok«, tu »mozlan«, tam »je bil«, tu »se toči«, razen tega izločitev brezpomembnih polnil »to«, »za tremi kostanji« — kažejo, da je iskal Maister nazornosti predvsem v tem, da izrazi misli čim stvarnejše, obenem pa tudi v tem, da jih notranje strne in vse nebitveno izpusti. Odtod na eni strani njegova ljubezen do žive ljudske govornice (n. pr. v Belokrajinskih pomladanskih snubačih: »da za praznik in godove bo kaj v dimu in kaj v kleti«) ter do krepkih izrazov sploh, na drugi strani pa težnja po žgoščenosti, radi česar je zlasti daljše pesmi znatno okrajšal. Na splošno sta obe ti težnji bili njegovemu delu v prid, vendar se tudi nevarnosti, ki jo vsebujeta — da nartgata rahlo tančico poezije —, pesnik ni povsod izognil popolnoma. Enako pozornost kakor besednemu izrazu je posvečal Maister ritmu, ki ga je hotel imeti prav vojaško-strogega. Kako daleč je šel v tem pogledu, priča verz »Svetega Marka ladje so razbite« (Kraški piloti), v katerem pesnik radi jambskega ritma izrečno zahteva naglas — »Svetèga«. Kot primer, kako skrbno je pripravljaval in pretehtaval Kitico mojih tudi glede na vsebinsko enotnost, bodi omenjeno, da je izločil iz zbirke sonet, ki ga je bil napisal nekemu v spominsko knjigo in ga štel med najboljše svoje pesmi, a ga je vseeno žrtvoval, ker mu iz vsebinskih razlogov ni sodil v celoto.

Maistrovo pesniško delo ni bogato, je pa zanj tako značilno, da bi brez tega dela njegovi fiziognomiji manjkala ena najbistvenejših potez, manjkala kot izraz oduševljenosti in globine, manjkala tista zaokroženost in skladnost, ki njegovemu liku daje značaj vsestranske in harmonične osebnosti. Kakor močne, široke osebnosti renesance je general Maister družil v sebi moža dejanja in moža besede, bil vojskovodja in diplomat, bil bibliofil in poet — prav tako je bil njegov dom, kjer je sprejemal politike, obenem shajališče literatov. V tej ubranosti širine in globine je čar njegove pojave — in z najboljšim, kar je ustvaril Maister-pesnik, predvsem s svojimi slavospevi naši zemlji, bo prav tako živel nesmrtno, kakor bo nesmrtno živel z zgodovinskim delom, ki ga je izvršil Maister-vojak.